Διδακτική της τεχνολογίας της πληροφορίας και της επικοινωνίας: από την εργαλειοποίηση και συμμόρφωση στη χειραφέτηση και αλλαγή

Μέρος 2ο Ερμηνευτικά Σχόλια και Προτάσεις

Βασίλης Μακράκης
Καθηγητής ΠΤΔΕ Πανεπιστήμιο Κρήτης

Σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα του 1ου μέρους, αν και διακρίνεται μια τάση μετάβασης από ένα «συμμορφωτικό-χειραγωγικό» μοντέλο διδασκαλίας σε ένα «φιλελεύθερο», δεν ασκείται καμιά ουσιαστική ιδεολογική κριτική στη σχολική γνώση και πράξη που θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στην αλλαγή εκείνων των εκπαιδευτικών και κοινωνικο-πολιτικών δομών και θεσμών που εμποδίζουν την αυτόνομη δράση του μαθητή και την πορεία του προς τη χειραφέτηση. Η σχέση εκπαιδευτικού-μαθητή, αν και παρουσιάζει εξουσιαστικά κατάλοιπα, τείνει προς μια ανεκτική ελευθεριότητα. Η ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων δείχνει ότι διευκολύνεται η επικοινωνία μέσα από μια ολοένα και αυξανόμενη παροχή δυνατοτήτων συμμετοχής των μαθητών στα εκπαιδευτικά δρώμενα, χωρίς, όμως, κοινωνικό περιεχόμενο.
Διαπιστώνεται ότι οι στρατηγικές διδασκαλίας που επιδιώκουν οι φοιτητές-εκπαιδευτικοί δεν είναι τόσο αποτέλεσμα μιας συνειδητής επιλογής όσο του «εξαναγκασμού» της εκπαιδευτικής και κοινωνικής δομής, πάνω στην οποία οι φοιτητές-εκπαιδευτικοί έχουν μικρό, ή ελάχιστο ουσιαστικό έλεγχο. Αναπτύσσεται έτσι μια εργαλειακή λογική με την έννοια ότι όλα τα εκπαιδευτικά προβλήματα αντιμετωπίζονται ως τεχνικά θέματα, τα οποία ανήκουν στη σφαίρα των ειδικών και αυτών που ασκούν εκπαιδευτική πολιτική. Αυτό δημιούργησε και δημιουργεί την ψευδαίσθηση μιας «αντικειμενικής» πραγματικότητας, η οποία ορίζεται έξω από την νόηση και τη δράση του ατόμου. Συνεπώς, οδηγεί το άτομο και στην περίπτωσή μας τον εκπαιδευτικό σε «απολιτική» διδασκαλία και «κοινωνική αποστασιοποίηση». Η διδακτική αποκτά με αυτό τον τρόπο μια τεχνική διάσταση τροφοδοτώντας και ανατροφοδοτώντας την εργαλειακή λογική, η οποία εστιάζεται στη μέθοδο, με καθαρά διαμεσολαβητικό και μεταπρατικό ενδιαφέρον. Ο εκπαιδευτικός, δηλαδή, θεωρείται ως «αποτελεσματικός» όταν είναι καλός γνώστης των διδακτικών τεχνικών και στρατηγικών, χωρίς να αξιολογεί τη φιλοσοφική τους διάσταση και φυσικά χωρίς να «διαταράσσει» την καθιερωμένη «εκπαιδευτική και κοινωνική κατάσταση». Διαπιστώνεται επίσης ότι από τη διδακτική αυτή απουσιάζει το κοινωνικό πλαίσιο της μάθησης, και εστιάζεται περισσότερο στον τρόπο με το οποίο διεκπεραιώνεται η διδασκαλία.
Συνεπώς, η διδακτική αξιοποίηση των σχετικά υψηλού επιπέδου γνώσεων των φοιτητών στις ΤΠΕ, κάτω από αυτές τις παιδαγωγικές συνθήκες, δεν μπορεί να συμβάλει σε μια χειραφετική παιδαγωγική. Η διδασκαλία δεν είναι κάποιο είδος μηχανιστικής εκτέλεσης δραστηριοτήτων και διαδικασιών και δεν μπορεί να λειτουργεί μέσα σε κοινωνικό κενό. Είναι από τη φύση της πολιτική, με την έννοια, της πράξης και της δράσης, της ανατροπής και της αλλαγής.

Προτάσεις

Η πρόταση που παρουσιάζεται αφορά στο σχεδιασμό διδακτικών παρεμβάσεων με την υποστήριξη των ΤΠΕ που μπορούν να οδηγήσουν σε μια χειραφετική παιδαγωγική.

Θεωρήσεις

(1) η τεχνολογία των πολυμέσων/υπερμέσων αποτελεί μια νέα μορφή νοητικού εργαλείου και επικοινωνίας, (2) οι διδασκόμενοι δομούν τη γνώση μέσα από την κατανόηση και αξιοποίηση των εμπειριών τους, των νοητικών κατασκευών και των θεωριών που το κάθε άτομο χρησιμοποιεί για να ερμηνεύσει αντικείμενα ή γεγονότα, (3) οι διδασκόμενοι συμμετέχουν σε μαθησιακές δραστηριότητες οι οποίες συνδέονται άμεσα με καταστάσεις που θα αντιμετωπίσουν στην κοινωνική τους ζωή, (4) το πλαίσιο μέσα στο οποίο συντελείται η μάθηση αποκτά πρωταρχική σημασία γιατί προσδιορίζει εν πολλοίς τις μορφές αλληλεπίδρασης του ατόμου με το περιβάλλον του καθώς και με τα πολιτισμικά και νοητικά του εργαλεία, όπως είναι η τεχνολογία των υπερμέσων.

Μεθοδολογικές συμβάσεις

- Το διδακτικό περιεχόμενο οργανώνεται γύρω από θέματα που σχετίζονται με την εκπαίδευση για ένα βιώσιμο μέλλον.
- Το διδακτέο συνδέεται με τη δράση και τη διακλαδική προσέγγιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας μέσα από την αναζήτηση κοινών συνδετικών δεσμών σε όλο το φάσμα του αναλυτικού προγράμματος.
- Συγκειμενοποίηση του διδακτέου με την κοινωνική πραγματικότητα σε αντίθεση με την αποξένωση της εκπαιδευτικής διαδικασίας από το κοινωνικό της συγκείμενο (βλ. Μακράκης, 1996, 2000).
- Αξιοποίηση της προηγούμενης γνώσης των εκπαιδευόμενων αλλά και κριτική προσέγγιση των διδακτικών σχημάτων και γνώσεων που μεταφέρουν στην εκπαιδευτική διαδικασία.
- Οι διδακτικές παρεμβάσεις πρέπει να είναι τέτοιες που να οδηγούν τους εκπαιδευόμενους στη διερεύνηση και αξιολόγηση των επικρατούντων προτύπων, συστημάτων αξιών και γνώσης καθώς και στην αλλαγή του ατόμου και της κοινωνίας.

Διδακτικά παραδείγματα

1ο Παράδειγμα *(Χειραγωγικό-συμμορφωτικό ή και φιλελεύθερο)*

Οι μαθητές/ήτριες της Τρίτης Γυμνασίου ενός σχολείου στο μάθημα των Μαθηματικών καλούνται να εξετάσουν ένα τυχαίο δείγμα ΙΧ αυτοκινήτων ως προς τον αριθμό των επιβατών που μεταφέρουν, συμπεριλαμβανομένου και του οδηγού. Από τη διερεύνηση αυτή ζητείται από τους μαθητές: 1) να γίνει πίνακας συχνοτήτων και σχετικών συχνοτήτων, 2) να βρεθούν η μέση τιμή και η διάμεσος της κατανομής και 3) να παρασταθούν με ραβδογράμματα η κατανομή συχνοτήτων και η κατανομή σχετικών συχνοτήτων. Για την επεξεργασία και την παρουσίαση των δεδομένων πρόκειται να χρησιμοποιηθεί ένα οποιοδήποτε εκπαιδευτικό λογισμικό διαχείρισης πληροφοριών, όπως είναι το Excel. (Το παράδειγμα αυτό έχει προσαρμοστεί από το σχολικό εγχειρίδιο των Μαθηματικών της Γ΄ Γυμνασίου).

2ο Παράδειγμα *(Χειραφετικό)*

Οι μαθητές/ήτριες της Τρίτης Γυμνασίου ενός σχολείου στο μάθημα των Μαθηματικών καλούνται να συστηματοποιήσουν τις προηγούμενες γνώσεις τους στη στατιστική και να κτίσουν πάνω σε αυτές τις νέες έννοιες της αθροιστικής συχνότητας, της διασποράς και της πιθανότητας. Για την κατανόηση και αφομοίωση των εννοιών αυτών επέλεξαν να συγκεντρώσουν δεδομένα που αφορούν τις προσωπικές τους αντιλήψεις απέναντι στη διαμόρφωση των διαφυλικών στερεοτύπων. Μέσα από την επεξεργασία των δεδομένων θα κατασκευάσουν πίνακες συχνοτήτων, θα υπολογίσουν διάφορα μέτρα κεντρικής τάσης και διασποράς και θα παρουσιάσουν τα αποτελέσματα σε γραφικές αναπαραστάσεις για συζήτηση. Για την επεξεργασία και την παρουσίαση των δεδομένων πρόκειται να χρησιμοποιηθεί ένα οποιοδήποτε εκπαιδευτικό λογισμικό διαχείρισης πληροφοριών, όπως είναι το Excel.

Σχολιασμός

Στο πρώτο παράδειγμα, ο/η μαθητής/ήτρια καλείται να κατακτήσει γνώσεις ανεξάρτητα από τη στάση του/της απέναντι σε αυτές. Το περιεχόμενο ή συγκείμενο του παραδείγματος δεν συμβάλλει στην πιθανή αναδιάταξη και αναμόρφωση στάσεων και αντιλήψεων απέναντι σε διαμορφωμένα κοινωνικά στερεότυπα, αξίες και καταστάσεις. Το εκπαιδευτικό λογισμικό χρησιμοποιείται ως ένα μέσο «εργαλειοποίησης» και «εκπραγμάτωσης» του ατόμου. Αντίθετα, στο δεύτερο παράδειγμα ενσωματώνονται στη διδακτική και μαθησιακή διαδικασία δραστηριότητες και πληροφορίες, οι οποίες μέσα από το διάλογο και την κριτική αντιπαράθεση μπορούν να διαταράξουν την όποια αντίληψη και στάση του ατόμου απέναντι σε παγιωμένες αντιλήψεις, στάσεις και καταστάσεις σχετικά με τα διαφυλικά στερεότυπα. Με αυτό τον τρόπο είναι δυνατόν να επιτευχθεί μια διυποκειμενική αλληλεπίδραση μεταξύ των ήδη διαμορφωμένων αντιλήψεων και της παραγωγής νέας γνώσης για τη φύση και τα αίτια των αντιλήψεων αυτών από το ίδιο το υποκείμενο, η οποία μπορεί να οδηγήσει σε αλλαγή. Προβλήματα που το πλαίσιό τους συνδέεται με την κοινωνική μάθηση και τις εμπειρίες των μαθητών, δεν βοηθούν μόνο την κατάκτηση των εννοιών που πραγματεύονται, αλλά μπορούν να διευκολύνουν σημαντικά τη διυποκειμενική αλληλεπίδραση. Σε αυτή τη διδακτική παρέμβαση, ο παραδοσιακός διαχωρισμός μεταξύ απόκτησης ή/και κατασκευής γνώσεων και εφαρμογής τους παύει να υπάρχει, διαχωρίζοντας την προσέγγιση αυτή από τις χειραγωγικές-συμμορφωτικές και φιλελεύθερες. Το εκπαιδευτικό λογισμικό σε αυτό το διδακτικό παράδειγμα χρησιμοποιείται ως ένα μέσο που η διδακτική του αξιοποίηση μπορεί να συμβάλει στη «χειραφέτηση» και την «αυτοπραγμάτωση» του ατόμου και της κοινωνίας.

Βιβλιογραφία

Κοσσυβάκη, Φ. & Μπρούζος, Α. (1999). Βασικές Θέσεις και Αντιλήψεις της Κριτικής Επικοινωνιακής Διδακτικής. Στο Η. Ματσαγγούρας (επιμ.), Εξέλιξη της Διδακτικής: Επιστημολογική Θεώρηση. Αθήνα: Gutenberg (277-324).

Μακράκης, Β. (1996). Η οικουμενική αγωγή στη σχολική εκπαίδευση: Μια προσέγγιση. Στο Π. Καλογιαννάκη & Β. Μακράκης (επιμ.), «Ευρώπη και Εκπαίδευση». Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη (20-45).

Μακράκης, Β. (2000). Υπερμέσα στην Εκπαίδευση: Μια Κοινωνικο-εποικοδομιστική Προσέγγιση. Αθήνα: Εκδόσεις Μεταίχμιο.

Μακράκης, Β. (2001α). Τα αποτελέσματα ενός διδακτικού υποδείγματος με την υποστήριξη της νέας τεχνολογίας. Στο Β. Μακράκης (επιμ.), Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση και στην Εκπαίδευση από Απόσταση. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, ΠΤΔΕ Παν/μιο Κρήτης. Εκδόσεις Ατραπός (395-404).

Μακράκης, Β. (2001β). Εκπαιδεύοντας τον εκπαιδευτικό στις νέες τεχνολογίες: μια εναλλακτική πρόταση. Στο Β. Μακράκης (επιμ.), Νέες Τεχνολογίες στην Εκπαίδευση και στην Εκπαίδευση από Απόσταση. Πρακτικά Πανελλήνιου Συνεδρίου με Διεθνή Συμμετοχή, ΠΤΔΕ Παν/μιο Κρήτης. Εκδόσεις Ατραπός (443-458).